

KADUBOVSKA S. S. Efficiency of method of projects for formation professional terms in design of future teachers of technologies.

In the article the efficiency of the learning process for the formation of project-based professional concepts in design of future teachers of technologies is proved. The essence of the method of projects is revealed. Based on the analysis of various literary sources a classification of projects according to different aspects of them was developed.

Keywords: method of projects, design, design activities.

Квас О. В.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕЙ ОПІКИ НАД ДІТЬМИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ ВИХОВНІЙ ПРАКТИЦІ

У статті зроблено ретроспективний аналіз ідей опіки і піклування від найдавніших часів та встановлено, що у західному світі основним організатором закладів для дітей-сиріт була Католицька Церква. На території сучасної України практикували кілька форм опіки, серед яких вирізнялися церковно-монастирська, приватна, система громадського піклування та державно-муніципальна. Усі вони збереглися до середини XIX ст., причому на території підросійської України переважала державно-муніципальна, а на західноукраїнських землях – церковно-монастирська та система громадського піклування.

Ключові слова: опіка над дітьми, сирітство, безпритульні, виховна практика.

Важливим показником розвитку будь-якого суспільства є ставлення у ньому до сиріт. Діти, позбавлені батьківського піклування, – надзвичайно вразлива категорія. Вони потребують гуманного, милосердного та дбайливого ставлення. Кінець XIX – початок XX ст. ознаменований якісним стрибком у розвитку дитинства, поступовому перетворенні дитини з об'єкта дій дорослих на відносно самостійного суб'єкта, здатного впливати на життя суспільства. Змінюється роль і місце дітей як активних юних громадян, а також особистісне ставлення до дитини-індивіда. У різних державах ці процеси проходили з різним рівнем інтенсивності, проте вони позначилися на позиції дітей, їхній самореалізації в різноманітні форми, видів дитячого руху. Власне, дитиноцентричне суспільство і намагається шукати різні шляхи і форми допомоги дітям-сиротам.

Метою статті є ретроспективний аналіз ідей опіки і піклування у виховній практиці.

Вітчизняна та світова практика опіки дітей, позбавлених батьківського піклування, бере початки з того часу, коли з'явився інститут сім'ї. Духовні книги людства – Біблія, Коран тощо, вимагали проявляти милосердя, у тому числі й до сиріт. Першим притулком для дітей та сиріт був організований цезарем Юстиніаном Великим (527–565) шпиталь – orphanotropeia.

В епоху Середньовіччя у західній Європі добродійністю займалася насамперед Церква через відкриття шпиталів. Зокрема, є дані, що

приблизно у 1175 р. був заснований шпиталь Монпельє, в якому утримувалися покинуті немовлята, сироти та самотні вагітні жінки. 1204 року у Римі папою Іннокентієм III був заснований шпиталь Святого Духа. Необхідність цього закладу була викликана високим рівнем дітогубства. Дітей тут годували жінки, які отримували за це певну плату. Крім того, у ньому великого значення надавалося музиці як засобу виховання. Подібні заклади виникали по всьому світу, і їхня кількість сягала 1250.

Щоправда, умови утримання дітей у таких закладах були не надто сприятливими для їхнього фізичного здоров'я та розвитку. Тому часто дітей до 5-6 років віддавали у села жінкам-годувальницям.

Попри те, що аж до епохи Відродження ставлення до дітей часто було жорстоким та негуманним, історичні документи свідчать: на Русі опіка сиріт була важливим завданням усього суспільства.

Прийняття християнства з його Заповідями Любові посприяло зміцненню переконання, що турбота про сиріт – одне із найважливіших завдань кожної людини й суспільства загалом. Давньоруські писемні пам'ятки звертають на це велику увагу. Так, у "Поученні дітям Володимира Мономаха" серед моральних настанов є й така: "Найбільше ж – убогих не забувайте, як можете, годуйте і подавайте сироті, за вдовицею заступіться, не даючи сильним погубити людину" [1, с. 38]. "Руська правда" чітко окреслює права осиротілих дітей та захищає їхнє майно. Якщо після смерті батька залишаться малолітні діти, нездатні про себе потурбуватися, а мати вийде знову заміж, то діти з належним їм майном переходять в опіку найближчого родича. Цей родич має право користуватися майном, отримувати з нього прибуток, який буде платою за утримання вихованців. Але коли вони підростуть, опікун зобов'язаний віддати їм це майно. І навіть якщо дітей в опіку візьме вітчим, то їхні майнові права залишаються такими ж [2, с. 38].

Власне, практика засвідчує, що цей час можна назвати періодом церковно-державної допомоги сиротам. Адже, згідно з "Уставом Святого князя Володимира, крестившаго Руськую землю, о церковных судях", громадське піклування про вдів, убогих, мандрівників та жебраків, серед яких, безумовно, були й діти-сироти, покладалося на духівництво та церкву. Князь закликав створювати при церквах заклади для незаможних, а на фінансове утримання церкви вважав за доцільне виділяти десяту частину від надходжень мит, приплоду худоби та зібраного урожаю [3, 4; 5, 6].

Після роздроблення Київської Русі і входження її великої території до складу Великого Князівства Литовського відбулися зміни у системі опіки дітей, позбавлених батьківського піклування.

У цей період виокремлюють такі форми допомоги та підтримки у т.ч. й сиротам, що існували й раніше, та тепер набували значно більшого масштабу:

- 1) церковно-монастирська система;
- 2) приватна система (благодійність), де значну роль відіграють представники українсько-литовської, а згодом і польської знаті;
- 3) громадське піклування потребує на селі, що постало з загальнослов'янських архаїчних форм допомоги і взаємопідтримки та в нових умовах набуло подальшого розвитку;
- 4) державно-муніципальна система опіки [7, с. 88].

У Західній Європі опіка над сиротами та потребуєчими і надалі здійснювалася Церквою через систему притулків-шпиталів. Тридентський Собор (1545 – 1563) поклав на Церкву обов'язок турботи про всіх нужденних, у т.ч. й дітей-сиріт, та підпорядкував їй усі шпитали. Як правило, усі вихованці шпиталів поділялися на групи: немовлята, малі діти і великі діти. Особливо слабких дітей віддавали на виховання до сіл, де вони перебували до 5-6 років, а згодом поверталися до шпиталю. До семи років діти перебували під опікою сестер-монахинь, згодом хлопці переходили під опіку братів-монахів, відвідували школу, здобували певне ремесло, а найталановитіші продовжували навчання в університетах. Дівчата освоювали навички роботи по господарству. Ті з них, хто не виходили заміж, залишалися доглядати хворих у шпиталі або вступали до монастиря [12, с. 273].

Діяльність братств на українських землях у XVI і XVII ст. була пов'язана із благодійництвом. Школи, богадільні, будинки прочан, створювані братствами, робили свій внесок у справу опіки. Статут Львівської братської школи 1586 р. "Порядок шкільний", регламентуючи діяльність цього закладу, особливу увагу звертає на рівність усіх учнів, незалежно від майнового стану. "Багатий над убогим нічим не має бути вищий у школі, тільки самою наукою, а плоттю всі рівні... Учити дидакал і любити має всіх дітей однаково як синів багатих, так і вбогих сиріт, і котрі ходять по вулиці, поживи просячи..." [8, с. 59].

У цей період популярним був звичай "дядькування", коли малолітні шляхтичі віддавалися на 3-5 років у селянські родини на виховання. Це стосувалося і тих дітей, які втратили батьків. Оплату за їхнє виховання здійснювала держава або місцеві органи влади.

Меценатський характер мала також діяльність козацької старшини і рядових козаків. Вони надавали великі пожертви на користь церков, монастирів, на утримання при них шпиталів, притулків для хворих людей та сиріт. Так, Павло Алепський у спогадах про мандрівку Україною писав: "...по всій козацькій землі ми помітили прегарну рису, що нас дуже дивувала: всі вони, за малими винятками, навіть здебільшого їх жінки та дочки, вміють читати та знають порядок богослужби й церковний спів. Крім того, священники вчать сиріт та не дозволяють, щоб вони тинялися неуками по вулицях..." [9, с. 82]. Самі ж козаки часто привозили хлопчиків-сиріт на Січ, де останні виховувалися і навчалися, згодом ставали джурами, а потім

і козаками.

Починаючи з XVIII ст., на землях, що входили до складу Російської імперії, пріоритету набуває організація і функціонування державної опіки дітей, позбавлених батьківського піклування. Указ про суспільний догляд сиріт Олексія Михайловича, а згодом Указ про відкриття спеціальних будинків для дітей-жебраків Федора Олексійовича поклали початок державній роботі у цій галузі. Реформаторська діяльність Петра I та Катерини II поглибила діяльність у цьому напрямі через відкриття шпиталів для незаконнонароджених дітей, а також виховних і сирітських будинків. 31 січня 1712 р. за наказом царя у всіх губерніях запроваджувалося “прокормление младенцев, которые не от законных жен рождены, дабы вящего греха не делали, сиречь убийства” [10]. За правління Катерини II було видано “Установлення для управління губерній Всеросійської імперії” (1775), яке регламентувало громадське піклування до запровадження земств. Відповідно до цього документа, в усіх губерніях створювалися Прикази громадського піклування. Відтак було здійснено централізацію управління разом зі створенням піклувальних органів на місцях. До їх функцій входило розв’язання питань піклування, встановлення обов’язків з піклування у селах та містах, визначення кола заходів піклування та типів закладів, призначених для їхньої реалізації тощо [3, с. 369].

Як вказує Ю. Походзіло, держава взяла на себе функції законодавця і виконавця у сфері допомоги нужденним. Православна церква, втративши при цьому монополію на практичне керівництво справами організації і надання допомоги нужденним у країні, зберегла за собою монополію на ідеологію допомоги бідним людям, основні догмати якої наклали відбиток як на державну ідеологію і практику організації турботи про нужденних, так і на вироблення й реалізацію суспільної ідеї допомоги ближньому [11].

1763 р. Катериною II було створено перший у Москві виховний будинок для незаконнонароджених дітей, що став прототипом подібних закладів у Петербурзі, Новгороді, Воронежі, Оренбурзі тощо. Виховними завданнями цих закладів стало формування моральних та освічених громадян, яких на той час бракувало в імперії. Крім цього, Катерина II законодавчо закріпила принцип передачі дітей-сиріт до сімей через усиновлення, опіку та піклування.

Оскільки у сирітських будинках, що діяли у всіх губерніях Російської імперії, умови для виховання дітей були несприятливими, смертність дітей – високою, дружина Павла I Марія Федорівна дбала про те, щоб дітей-сиріт віддавали на виховання селянам у “державні села”. Хлопчики залишалися у прийомних сім’ях до 11 років, а дівчатка – до 15. За утримання дітей селяни отримували платню. Причому одноразово їм надавалася досить велика сума за умови, що дитина дожила до року. За вихованням у селянських сім’ях стежив спеціальний інспектор.

Таким чином, протягом століть складалася система опіки дітей-сиріт. Мережа опікунських закладів на українських землях характеризувалася

більшою різноманітністю, ніж у Західній Європі. Це можна пояснити їхнім входженням до складу багатьох держав, що, безумовно, накладало відбиток на організацію утримання та виховання дітей-сиріт.

До XIX ст. найбільш поширеними типами опікунських закладів були богадільні, дитячі притулки, виховні та сирітські будинки. Проте незважаючи на тип закладу, усі вони характеризувалися високою смертністю, госпіталізмом та депривацією вихованців.

У XIX ст. організація турботи про покинутих дітей здійснювалася земствами через притулки, колонії для сиріт і неповнолітніх злочинців, систему патронажу тощо. Кількість та різноманітність типів опікунських закладів була великою. Так, у кінці 30-х рр. XIX ст. було створено Московський і Гатчинський сирітські інститути, які стали не лише притулком для осиротілих дівчат та хлопчиків, але й осередками їхньої професійної підготовки. У 1837 р. горнозаводчик А. Демидов заснував приватний дитячий притулок для дітей, які перебували там, доки батьки працювали, а також для дітей-сиріт. Ще через два роки князь В. Одаєвський запропонував “Положення про дитячий притулок”, яке регламентувало порядок їхньої діяльності.

Період 1861–1891 рр. характеризується реформаторською діяльністю імператриці Марії. Було створено земські органи, одним із завдань яких стала увага до проблем сирітства. Вдвічі зросла кількість сирітських і виховних будинків, розвивалася благодійність, було створено Дамське попечительське товариство, Товариство попечительства про зіпсованих дітей тощо.

Оскільки у Російській імперії опіка дітей сиріт здійснювалася на рівні держави, то очевидно, що подібні заклади створювалися і на території України.

Так, на території Російської імперії дітьми-сиротами опікувалися земства через притулки, сирітські інститути, колонії для сиріт і неповнолітніх злочинців, систему патронажу тощо. У сфері допомоги нужденним функції законодавця і виконавця взяла на себе держава, монополія ж на ідеологію допомоги бідним людям, у тому числі й сиротам, належала Православній церкві.

Період 20–30-х рр. XX ст. на території Радянської України відзначається пріоритетом соціального виховання. Крім того, що основним вихователем проголошувалася держава, було створено розгалужену систему освітньо-виховних закладів для дітей-сиріт, до якої входили дитячі будинки, дитячі містечка, школи-комуни, нічліжки, будинки денного перебування, районні майстерні для безпритульних, прийомні пункти, вагони-прийомники, прийомники-розподільники тощо. Цікавою та самобутньою формою опіки дітей, позбавлених батьківського піклування, були дитячі містечка. Діяльність Київського та Одеського дитячих містечок, які охоплювали виховною роботою широкий контингент дітей різного віку та національностей, жорстко регламентувалася режимом дня. Вихованці, крім

відвідування шкіл, займалися продуктивною працею, освоюючи певну професію. У дитячих містечках на високому рівні функціонувало учнівське самоврядування. А завдяки великій кількості гуртків, що діяли у них, кожна дитина мала можливість знайти заняття, яке її цікавить, та розвинути свої здібності.

У середині 30-х рр. відбулися зміни у системі соціального виховання, відтак основними типами дитячих установ стали дитячі будинки для дітей-сиріт, дитячі будинки для важковиховуваних дітей, дитячі будинки для дітей, які потребували тривалого лікування, дитячі будинки для дітей-інвалідів, ізолятори, трудові колонії і прийомники-розподільники.

На цей період припадає діяльність видатного українського педагога А. Макаренка, який створив струнку та ефективну систему виховання у колективі, що базувалася на врахуванні індивідуальних особливостей кожної дитини.

Можна виділити кілька етапів розвитку і функціонування системи опіки і піклування на Лівобережній Україні:

- 1) етап державної опіки над сиротами, ідеологічну основу якої складала православна доктрина (друга половина XIX – 20-ті рр. XX ст.),
- 2) етап організації та практичного впровадження ідей соціального виховання в УРСР (20-ті рр. XX ст. – 30-ті рр. XX ст.),
- 3) етап закриття закладів соцвиху або їхньої реорганізації у політехнічні школи (30-ті рр. XX ст.).

На західноукраїнських землях ситуація була незмінною. Більшість опікунських закладів для дітей-українців створювалися під егідою громадських організацій (Українського крайового товариства охорони дітей і опіки над молоддю, "Української захоронки" тощо) та Греко-Католицької Церкви. Серед найпоширеніших типів виховних закладів виділялися сирітські притулки, захисти та захоронки. Важливо відзначити, що особливо широку меценатську діяльність проводив Митрополит УГКЦ Андрій Шептицький.

Безумовно, на цій території функціонували опікунські заклади, створені Римо-Католицькою церквою або ж з приватної ініціативи поляків-католиків, одним з яких був Інститут для убогих і сиріт графа Скарбка. Тут протягом усього часу його існування навчалися, виховувалися, освоювали певну професію, а за потреби отримували кваліфіковану медичну допомогу не лише діти-поляки, але й українці. Організаційний статут закладу чітко визначав мету, а також основні засади його діяльності. Основна функція Інституту полягала у наданні притулку бідним та знедоленим, їхньому навчанні та професійному вишколі. Виховання дітей здійснювалося на релігійній основі, а його основним чинником вважалася праця.

Це був новаторський заклад, діяльність якого випереджала час та слугувала прикладом для створення подібних в усій Східній Європі.

Висновок. У закладах опіки, що функціонували на українських землях, відбувалося різнобічне виховання підростаючого покоління. Щоправда,

воно мало специфіку на Лівобережній та Правобережній Україні. Так, у закладах соціального виховання перевага надавалася трудовому вихованню підростаючого покоління, щоправда не менша увага приділялася розумовому, фізичному та моральному. Проте виховання мало ідеологічне підґрунтя та здійснювалося відповідно до ідеології Комуністичної партії. В українських захоронках і сиротинцях на Правобережній Україні великої ваги надавалося моральному та національному вихованню маленьких українців. Проте, безумовно, реалізувалися також завдання розумового, трудового, фізичного та естетичного виховання.

Використана література:

1. “Поучення” Володимира Мономаха // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [уклад. : О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Знання, 2005. – С. 38-39.
2. “Русская правда” о защите имущественных прав детей и опекунов // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [уклад. : О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Знання, 2005. – С. 38.
3. Кузьмин К. В. История социальной работы за рубежом и в России (с древности и до начала XX века) / К. В. Кузьмин, Б. А. Сутырин. – М. : Норма, 2005. – 622 с.
4. Макаренко А. С. Вибрані педагогічні твори / А. С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1950. – 282 с.
5. Российское законодательство X – XX веков : в 9 т. – М. : Юридическая литература, 1984.
6. Конвенція ООН про права дитини : [прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листоп. 1989 р.]. – К. : б. в., 1991. – 47 с.
7. Гриднева Н. М. Ретроспективний аналіз проблеми виховання дітей-сиріт у суспільстві / Н. М. Гриднева, М. В. Рудь // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 8 (195). – С. 86-94.
8. Статут Львівської братської школи 1586 року. Порядок шкільний // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [уклад. : О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Знання, 2005. – С. 58-61.
9. Січинський В. Чужинці про Україну / В. Січинський. – К. : Довіра, 1992. – 255 с.
10. Полное собрание законов Российской Империи. – Т. 1. – СПб., 1712. – № 2477.
11. Походзіло Ю. М. Розвиток інституту громадського піклування на українських землях X – початку XX століть / Ю. М. Походзіло // Право і безпека : науковий журнал. – 2010. – № 4 (36). – С. 44-51.
12. Żołędź-Strzelczyk D. Dziecko w dawnej Polsce / D. Żołędź-Strzelczyk. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2006. – 354 s.

КВАС Е. В. Эволюция идей опеки детей в отечественной и западноевропейской воспитательной практике.

В статье сделан ретроспективный анализ идей опеки и заботы от самых давних времен и установлено, что в западном мире основным организатором заведений для детей-сирот была Католическая Церковь. На территории современной Украины практиковали несколько форм опеки, среди которых выделялись церковно-монастырская, частная, система общественной заботы и государственно-муниципальная.

Ключевые слова: опека детьми, сиротство, беспризорные, воспитательная практика.

KVAS E. V. An evolution of ideas of guardianship is above children in educator practice of motherland and West Europe.

In the article the retrospective analysis of ideas of guardianship and caring from the oldest times is done. It is set that in the western world the basic organizer of establishments for children-orphan

was Catholic Church. A few forms of guardianship, among that distinguished church-monasterial, private, system of the public caring and state-municipal practiced on territory of modern Ukraine.

Keywords: guardianship above children, orphanhood, homeless, educator practice.

Ковалькова Т. О.
Національний авіаційний університет

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЩОДО ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ

У статті обґрунтовуються критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі.

Ключові слова: авіаційна галузь, готовність, емоційна сфера, знання, мотивація, професійна діяльність психолога, структура готовності, уміння, формування, ціннісні орієнтації.

Об'єктом нашої уваги є майбутні психологи. Професійна діяльність психолога – це складний і відповідальний вид фахової діяльності. Вона вимагає відповідної освіти, професійної майстерності; пов'язана з пізнанням суто індивідуальних особистісних особливостей людей, їх глибоких внутрішніх переживань і станів. У процесі роботи психолог оперує інформацією, недбале використання якої може завдати непоправної шкоди окремим людям, сім'ям, колективам, авторитету самої психології. Формування готовності до професійної діяльності є ядром їхнього професійного становлення. Воно передбачає розвиток соціально значимих та професійно важливих якостей – їх інтеграцію, пошук прийомів якісного і творчого виконання завдань своєї діяльності відповідно до індивідуально-психологічних особливостей людини [2].

У зв'язку з цим **мета статті** – визначити та теоретично обґрунтувати критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі.

У науковій літературі поняття “критерій” трактується по-різному. Так, у “Великому енциклопедичному словнику” дається таке визначення: “Критерій – ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь, мірило суджень, оцінки” [1].

Для нашого дослідження найважливішим є визначення А. В. Галімова, який зазначає, що “критерій виражає найзагальнішу сутнісну ознаку, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються у конкретних показниках” [3, с. 93].

При обґрунтуванні критеріїв готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі були взяті до уваги встановлені нами особистісний, когнітивний, інтерактивний, рефлексивний (оцінний)